

SINIR ÖTESİ OPERASYONLARIN POLİTİK EKONOMİSİ: FIRAT KALKANI HAREKÂTI ÖRNEĞİ

Meral BALCI¹

Ceren Ece GÖCEN²

Öz

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı kapsamında Esad rejimi, IŞİD ve PYD/YPG gibi yapılanmalar Türkiye sınırında güvenlik tehdidi yaratmaktadır. Türkiye ise sınır hattını terör unsurlarından temizleme, bölgede güvenliği sağlama ve Suriye'den gelen göç akınını durdurma amaçlarıyla sınır ötesi operasyonlar düzenlemektedir. Bu operasyonlardan ilki 24 Ağustos 2016'da başlayan ve Türk Silahlı Kuvvetleri destekli Özgür Suriye Ordusu tarafından yürütülen Fırat Kalkanı Harekâtı'dır. Harekât sonucunda önemli bir başarı elde edilmiş, Cerablus, Çobanbey ve El-Bab şehirleri IŞİD'in elinden alınarak güvenlik kısmen sağlanmıştır. Sınır ötesi operasyonların askeri başarısına ek olarak politik ve ekonomik çıktıları da olmuştur. Bu çalışma, politika ve ekonominin birbirinden ayrı tutulamayacağı gerçeği göz önünde bulundurularak, Fırat Kalkanı Harekâtı özelinde sınır ötesi operasyonların politik ekonomiye yansımalarının ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Türk Silahlı Kuvvetleri, Özgür Suriye Ordusu, Fırat Kalkanı Harekâtı

1 Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü. e-mail: mbalci@marmara.edu.tr

2 Arş. Gör., İstinye Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü. e-mail: ceren.gocen@istinye.edu.tr

Political Economy of Cross-Border Operations: Example of Operation Euphrates Shield

Abstract

Within the scope of the Syrian Civil War which began in 2011, structures such as Assad regime, ISIS and the PYD/YPG is creating a security threat in the border with Turkey. Turkey regulates cross-border operations with the aims of clearing the boundary line of the terrorist elements, provide security in the region and stopping the influx of immigration from Syria. The first of these operations is the Operation Euphrates Shield, which started on 24 August 2016 and was carried out by the Free Syrian Army which supported by Turkish Armed Force. As a result of the operation, a significant success has been achieved. Cerablus, Çobanbey and El-Bab taken from the ISIS and security has been partly provided. In addition to the military success of cross-border operations, there have political and economic outputs. This study aims to determine what is the political economy reflection of cross-border operations in particular the Operation Euphrates Shield, considering the fact that policy and economy can not be separated from each other.

Keywords: Syria, Turkish Armed Forces, Free Syrian Army, Operation Euphrates Shield

Giriş

Suriye’de 2011 yılı itibariyle başlayan ve günümüzde halen etkisini sürdüren iç savaş süresince, rejim güçleri ve silahlı örgütlerden olan IŞİD, PYD/YPG gibi yapılanmalar güçlenerek savaş bölgesini ve Türkiye’nin sınır ve iç güvenliğini tehdit eder hale gelmiştir. Esad rejiminin ve güçlenen yasa dışı yapılanmaların artan şiddet eğilimleri sivil göç akınını da artırmıştır. Ayrıca Türkiye ve Suriye arasındaki sınır hattının 911 kilometre ile en uzun sınır olması³ ve bölgenin yasa dışı geçişe imkân sağlaması, terör örgütü mensuplarının da ülkeye sızabilmesiyle sonuçlanmıştır. IŞİD’in Türkiye’nin sınır şehirlerine roket saldırılarında bulunması, Cerablus’un da içinde yer aldığı Fırat Nehri’nin batısında kalan bölgenin Türkiye için kırmızı çizgi olarak belirlenmesi⁴ gibi gelişmeler hem bölgenin hem de Türkiye’nin iç güvenliği için tehlike yaratarak, ülkenin sınır ötesi operasyonlar için haklı dayanağını oluşturmuştur.

Türkiye’nin Suriye’ye yönelik ilk sınır ötesi operasyonu 24 Ağustos 2016’da başlayıp 7 ay süren ve Türk Silahlı Kuvvetleri ile Türkiye’nin eğittiği Özgür Suriye Ordusu tarafından yürütülen Fırat Kalkanı Harekâtı’dır. Güvenli bölge yaratma amacıyla başlanan harekâta, Cerablus bölgesi IŞİD ve PYD’den tamamen temizlenmiş ve Azez-Cerablus hattında kontrol sağlanmıştır. Daha sonrasında ise Cerablus ve Azez’in yanı sıra Mare, Çobanbey, Dabık Köyü gibi önemli merkezlerin de kontrolünün sağlanmış ve El-Bab’ın terörist yapılanmalardan temizlenmiştir.⁵ Böylece 29 Mart 2017 tarihli Milli Güvenlik Kurulu’nun açıklamasıyla, sınır ötesi operasyonların ilk safhasını oluşturan Fırat Kalkanı Harekâtı başarıyla son bulmuştur.⁶

Sınır ötesi operasyonların daha çok güvenlik tehdidi ve askeri eksende incelenmesi, literatürde politik ve ekonomik çıktılarının göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Halbuki sınır ötesi operasyonlar, uluslararası politikada oldukça geniş yankı bulmakta, destek olan ve karşı çıkan ülkelerle diplomatik ilişkileri etkilemektedir. Aynı zamanda operasyon maliyetleri, askeri eğitim ve operasyon sonrası altyapı yardımları açısından ekonomiye de ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda

3 ‘Türkiye-Suriye Arasındaki Sınır Kapıları’, Tarihi Olaylar, <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/turkiye-suriye-siniri-725>, Erişim: 01.09.2018.

4 ‘Fırat’ın batısı kırmızı çizgi’, Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/firat-in-bati-si-kirmizi-cizgi-siyaset-2081424/>, Erişim: 01.09.2018.

5 ‘21’nci yüzyılda bir zafer: Fırat Kalkanı’, Yeni Şafak Gazetesi, <https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901>, Erişim: 01.09.2018.

6 29 Mart 2017 Tarihli Toplantı, MGK Genel Sekreterliği, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplantı>, Erişim: 01.09.2018.

çalışma, politika ve ekonominin birbirinden ayrı tutulamayacağı gerçeği göz önünde bulundurularak, askeri başarıyla sonuçlanan Fırat Kalkanı Harekâtı'nın politik ekonomiye yansımalarının ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Fırat Kalkanı Harekâtı'na Genel Bakış

Özellikle sivillerin güvenliğinin ön planda tutulduğu ve yasa dışı örgütlere Fırat Nehri'nin batısının Türkiye için ne kadar önemli olduğunun mesajını vermek amacıyla 'Fırat Kalkanı' ismini alan harekât⁷, 24 Ağustos 2016 tarihinde başlatılmıştır. Türkiye, taraf olduğu Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nin 51. Maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkını kullanarak önleyici müdahalede bulunmuş ve Türkiye-Suriye sınır hattında güvenliğin sağlanması, bölgenin yasa dışı terör örgütlerinden temizlenmesi ve böylece göç akınının durdurulması amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda ise Suriye'nin muhalif örgütlerinden olan Sultan Murad Tugayı, Şamlılar Cephesi, Feylak eşŞam, Ceyş el-Tahrir, Hamza Fırkası, Liva el-Mutasım, Nureddin Zengi Tugayı, 13. Tümen ve Liva Sukur el-Cebel örgütlerine eğitim ve donatım desteği sağlanmıştır.⁸

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 24 Ağustos 2016'da sabaha karşı topçu atışları ve savaş uçakları bombardımanı ile başlattığı, sonrasında kara desteğiyle de müdahil olduğu harekâtın piyade gücünü Özgür Suriye Ordusu oluşturmuştur.⁹ IŞİD kontrolü altında olan Cerablus'un 24 saatten kısa bir sürede ele geçirilmesinden sonra El-Bab'a yönelen birlikler, 19 Eylül 2016 tarihinde çevre bölgelerle beraber Mare, Azez, Cerablus, Çobanbey hattında hakimiyet sağlanmıştır.¹⁰

Harekâta dair bir sonraki adım 20 Eylül 2016'da Dabık Köyü'ne yönelik olmuştur. Bölgede kontrolün sağlanmasının ardından, Menbiç'in kuzeyindeki tüm IŞİD köylerinin ele geçirilmesiyle YPG ve Özgür Suriye Ordusu sınırı oluşmuştur. Harekâtın son aşaması ise El-Bab'ın IŞİD'in elinden alınması için operasyonların başlamasıyla gerçekleşmiştir. Bir şehir savaşı olarak nitelendirilebilecek operasyon, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Özgür Suriye Ordusu'nun yoğun mücadelesiyle 23 Şubat 2017'de

7 '21'nci yüzyılda bir zafer: Fırat Kalkanı', Yeni Şafak Gazetesi, <https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901>, Erişim: 01.09.2018.

8 Can Acun, '7 soruda Fırat Kalkanı operasyonu', Timeturk, <https://www.timeturk.com/7-soruda-firat-kalkani-operasyonu/haber-268895>, Erişim: 03.09.2018.

9 'Beş Soruda Fırat Kalkanı', Evrensel, <https://www.evrensel.net/haber/330355/bes-so-ruda-firat-kalkani>, Erişim: 03.09.2018.

10 '21'nci yüzyılda bir zafer: Fırat Kalkanı', Yeni Şafak Gazetesi, <https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901>, Erişim: 01.09.2018.

başarıyla sonuçlanmıştır.¹¹

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın bittiği ise 29 Mart 2017 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonucunda, "Ülkemizin sınır güvenliğini sağlamak, DEAŞ terör örgütünün ülkemize yönelik tehdit ve saldırılarını önlemek, yerinden edilmiş Suriyeli kardeşlerimizin ülkelerine dönüşlerine imkan vermek ve Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesinde huzur ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak maksadıyla yürütülen hareketin başarıyla sonuçlandığı ifade edilmiştir." açıklamasıyla resmi olarak ilan edilmiştir.¹²

Sınır ötesi operasyonların bir örneğini oluşturan Fırat Kalkanı Harekâtı süresince, özellikle Türkiye, Rusya ve İran arasında politik ve diplomatik temaslar gerçekleşmiştir. BM gözetiminde Cenevre görüşmeleri ve Astana görüşmeleri olmuştur.¹³ Rusya ve İran dışında da diğer devletlerin Türkiye'ye yönelik algıları etkilenmiş, bu durum uluslararası politikada diplomatik ilişkilere yansımıştır. Diğer yandan harekât öncesinde muhalif gruplara verilen eğitim ve donanımlar, harekât boyunca yapılan askeri harcamalar ve harekât sonrasında bölgedeki altyapı onarımı ve yeniden inşa süreci için verilen destekler Türkiye'nin ekonomisine de doğrudan yansımıştır.

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Politik Ekonomisi

Harekâtın başlamasından önce Türkiye'nin iç siyasetinde ve uluslararası ortamda yaşanan sorunlar, harekâtın bir çıktısı olarak politik ekonomiyi de etkilemiştir. Bu dönem bölgesel sorunların çıkmaza girdiği, ABD ve Türkiye'nin siyasi ortaklığının giderek azaldığı, ABD'nin Suriye Demokratik Güçleri kapsamında YPG ve PYD örgütlerini silahlandığı, Rusya'ya ait savaş uçağının düşürülmesi ve bir kriz ortamının olduğu, Avrupa Birliği ile mülteci krizine bağlı anlaşmazlıkların var olduğu bir dönem olmuştur. Harekât, güvenlik problemlerinin yanı sıra politik ekonomiyi doğrudan ilgilendiren bu sorunların çözümü için bir araç olarak görülmüştür.

Fırat Kalkanı'nın Türkiye için güvenliği sağlamaya yönelik askeri hedefleriyle beraber politik ve ekonomik amaçları da olmuştur. Politik olarak Suriye'de toprak bütünlüğünün sağlanması, Türkiye-Suriye sınır

11 'Fırat Kalkanı Harekâtı ve Harita Çizelgesi', Stratejik Ortak, <https://www.stratejikor-tak.com/2018/08/firat-kalkani-harekati.html>, Erişim: 03.09.2018.

12 29 Mart 2017 Tarihli Toplantı, MGK Genel Sekreterliği, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti>, Erişim: 01.09.2018.

13 Süleyman Sırrı Terzioğlu, Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Meşruluğu Sorunu, *TBB Dergisi*, 134, 2018: 595-596.

hattında olası bir bağımsız Kürt yapılanmasının ve bu yapılanmanın Irak Kürtleri ve PKK ile bütünleşmesinin önüne geçilmesi, politik etkisi oldukça fazla olan göç sorunun sonlandırılması olarak sıralanmıştır. Ayrıca sınır güvenliğine ve terörün sonlanmasına yönelik başlatılacak harekâtın başarıyla sonuçlanmasının uluslararası politikada yaratacağı imaj tazelenmesi göz önünde bulundurulmuştur. Ekonomik olarak ise Körfez ülkeleri doğal gazının Türkiye toprakları üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasıdır. Bunu sağlamak üzere Suriye üzerinden geçerek Akdeniz'e ulaşacağı tartışılan olası yeni bir doğal gaz boru hattının engellenmesi hedeflenmiştir.¹⁴ Aynı zamanda Suriye'den Türkiye'ye göç akınının devamı ya da artması, ülke ekonomisine ek bir maliyet yaratmaktadır. Bu durumun önüne geçmek istenmiştir.

Başarıyla sonuçlanan harekâtın ardından Zeytin Dalı Harekâtı gibi yeni bir sınır ötesi operasyon yapılırken Türkiye, Suriye krizinin çözümüyle ilgili Rusya ve İran gibi ülkelerle bölgede karar alıcı bir aktör konumuna gelmiştir. Harekâtın başlaması Türkiye'yi destekleyen ülkelerle diplomatik ilişkilerde olumlu bir atmosfer yaratmıştır. Ayrıca uluslararası koalisyonunun yürüttüğü terörle mücadele operasyonlarını destekleme ve sağlamlaştırma taahhüdüne bağlı kalarak, uluslararası toplumda imajını nispeten arttırmıştır.

Türkiye'de sınır ötesi operasyonların ardı ardına devam etmesi, Suriye'ye yönelik operasyon dizisinin ilki olan Fırat Kalkanı'nda eksiklerin görülmesi ve giderilme çabaları, bunlarla beraber askeri teknolojinin ne oranda ileri gittiğinin görülmesi askeri harcamaları artırmıştır. Öyle ki 2015 yılında GSYİH'nin yüzde 1,8'ine denk gelen askeri harcamalar, harekâtın başladığı 2016'da yüzde 2,1'e, 2017'de ise yüzde 2,2'ye yükselmiştir.¹⁵ Bu değerler rakamsal bazda, 2015 yılı için 15,4 milyar dolarken, 2016 yılında 17,8 milyar dolar ve 2017'de ise 18 milyar dolar olarak belirlenmiştir.¹⁶ Ayrıca savunma sanayii değer kazanmış, verilen destekler artırılmış ve yüksek maliyetli projelerin önü açılmıştır. Buna verilecek en iyi örnek,

14 Nejat Tarakçı, 'Fırat Kalkanı Harekâtının Jeopolitik Etkileri', *TASAM*, (2018): 1-2, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/kalkan_m_k_l_c_m_pdf_a4766b20-11b9-475b-aab5-1088c3495851.pdf, Erişim: 12.09.2018.

15 'Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 2003-2017', SIPRI, https://www.sipri.org/sites/default/files/3_Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932017%20as%20a%20share%20of%20GDP.pdf, Erişim: 17.09.2018.

16 'Military expenditure by country, in constant US\$ m., 2009-2017, SIPRI, https://www.sipri.org/sites/default/files/1_Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932017%20in%20constant%20%282016%29%20USD.pdf, Erişim: 17.09.2018.

savunma sanayiinin en önemli kurumlarından olan ASELSAN'ın 2017 yılında piyasa değerini yüzde 167 artırması ve 12,7 milyar dolardan 33,9 milyar dolara çıkarmasıdır.¹⁷

Askeri harcamalar sınır ötesi operasyonların ekonomik anlamda kilit noktasını oluşturmaktadır. Fırat Kalkanı sürecinde istihbarat ve teknolojik destek eksikliği dikkat çekmiştir. Örneğin, IŞİD'in El-Bab'da TSK'ya yönelik kurduğu pusuda, hava durumunun yoğun sisli olması ve Türkiye'nin sise karşı etkili izleme ve gözetim cihazları eksikliğinin maliyeti çok ağır kayıplar verilmesine sebep olmuştur.¹⁸ Ayrıca IŞİD'in elinde bulunan ağır silahlar ve en gelişmiş anti tank silahlarından biri olarak gösterilen Kornet¹⁹ gibi silahlar TSK'ya ait birçok zırhlı araca hasar vermiş ve kullanılamaz hale getirmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin Suriye'de aktif olarak kullandığı, 1960 yılı teknolojisiyle üretilen fakat modernizasyonu sağlanan M-60T SABRA tipi tanklar başarılı bir görüntü çizmiştir.²⁰

Askeri harcamalar ekonomi politikalarına da yansımıştır. Bölgenin yeniden şekillenmesi ve özellikle Arap Baharı sonrası süreçte sınır ötesi operasyonların da etkisiyle yeni silahların alınması savunma sanayiinde ilk defa açık verilmesi gündeme gelmiştir. Bunun sonucunda Orta Vadeli Program kapsamında vergiler zaruri olarak artırılmıştır. Yeni vergi düzenlemelerinin üçte ikisinin savunma sanayi odaklı olduğu belirtilmiştir.²¹

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın daha politik olan amaçlarının ekonomik çıktıları da olmuştur. Terör faaliyetlerinden arındırılan 2 bin 55 kilometrekarelik alan güvenli bölge ilan edilirken, bu bölgelerde Türkiye'nin desteğiyle yerel meclisler kurularak altyapı ve onarım çalışmaları yapılmıştır. Türkiye tarafından eğitilen yaklaşık 5 bin polis bölgede güvenliği sağlamakla görevlendirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın desteğiyle yaklaşık 500 okul onarılmış, gerekli eğitim malzemelerinin büyük çoğunluğu

17 'ASELSAN, piyasa değerini en çok artıran şirket oldu', Bloomberg HT, <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2066976-aselsan-piyasa-degerini-en-cok-artiran-sirket-oldu>, Erişim: 22.09.2018.

18 'El Bab'da DAESH Pusu: 16 Şehit', Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/el-babda-deas-pusu-16-sehit-40314965>, Erişim: 17.09.2018.

19 Ahmet Gözütok, 'Anti tank silahları, yapabilecekleri ve aktif tank koruma sistemleri', <https://www.donanimhaber.com/savunma-sanayi/haberleri/Anti-tank-silahlari-yapabilecekleri-ve-aktif-tank-koruma-sistemleri.htm>, Erişim: 18.09.2018.

20 'İdlib ve Afrin Operasyonunda Türk Tankları: M-60T Sabra', Stratejik Ortak, <https://www.stratejikortak.com/2018/01/m60t-sabra-idlib.html>, Erişim: 18.09.2018.

21 'Vergi artışı istemezdik savunma için mecburuz', Türkiye Gazetesi, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/508272.aspx>, Erişim: 19.09.2018.

Türkiye tarafından tedarik edilmiştir. Yine bu okullarda eğitim verecek öğretmenlere formasyon eğitimi verilmiştir. Mevcut hastanelerin onarımı gerçekleştirilirken Cerablus'ta olduğu gibi yeni devlet hastanesi inşaatı da üstlenilmiştir. Fırat Kalkanı bölgesinde zarar gören camiiler onarılmış, yüzlerce din adamı eğitim sürecinden geçirilmiş ve görevlendirilmiştir.²² Bütün bu mali kaynak harcanması gereken eğitim ve onarım hizmetleri Türkiye'yi ekonomik olarak etkilemiştir. Bu ekonomik harcamalar diğer yandan yumuşak güç unsuru oluşturmuştur. Başta Suriye halkı olmak üzere uluslararası toplum takdirle karşılamıştır.

Sonuç

Suriye'ye yönelik düzenlenen sınır ötesi operasyonlardan ilki olan Fırat Kalkanı harekâtıyla askeri, politik ve ekonomik çıktılar elde etmek amaçlanmıştır. Askeri amaçlar Türkiye-Suriye sınır hattında güvenliğin sağlanması, bölgenin yasa dışı terör örgütlerinden temizlenmesi ve teröre bağlı göç akınının durdurulmasını kapsamıştır. Politik amaçlar Suriye'de toprak bütünlüğünün sağlanması, Türkiye-Suriye sınır hattında olası bir bağımsız Kürt yapılanmasının önüne geçilmesi ve göç sorunun sonlandırılması olarak sıralanmıştır. Ekonomik amaçlar ise boru hatlarının Türkiye üzerinden geçerken güvenli bir şekilde devam edebilmesi, terör sorununun sonlanması ve teröre bağlı maliyetin azaltılması, göç sorunun sonlanması olarak gündeme gelmiştir.

Harekât askeri başarıyla sonuçlanmış ve bölgede güvenlik sağlanmıştır. Bu başarıyla beraber Türkiye, Suriye'nin geleceği konusunda karar alıcı bir pozisyona gelmiş, diplomatik ilişkilerin önemli bir aktörü olmuştur. Ayrıca yardımlar yoluyla yaptığı ekonomik harcamalarla yumuşak gücünü kullanarak uluslararası toplumda başarılı bir görüntü çizmiştir. Ekonomik açıdan savaş durumunun bir gerçeği olarak askeri harcamaları artırmıştır. Bu harcamalar eksikliklerin görülüp giderilmesi ve son teknolojilere uyum sağlama çalışmalarını beraberinde getirmiştir.

Hem güvenlik hem de politik ekonomi açısından bir çıktı olarak beklenen göç sorunu ise tamamen çözüme kavuşamamıştır. Kesin çözüm için sınır ötesi operasyonların sonlanması ve yeniden inşa sürecinin tamamlanması gerekmektedir. Bu bağlamda Fırat Kalkanı'nın devamı niteliğinde olan

22 'Suriye'nin Yeni Yüzü: Fırat Kalkanı Bölgesi', TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyenin-yeni-yuzu-firat-kalkani-bolgesi-381288.html>, Erişim: 13.09.2018.

Zeytin Dalı Harekâtı da başarıyla sonuçlanmış ve İdlib Operasyonu üzerinde hazırlıklar devam etmektedir. Yolun sonu olarak nitelendirilen bu süreç de başarıyla sonuçlandığı takdirde Türkiye'nin politik ekonomisi için daha olumlu bir atmosfer mümkün olacaktır. Fakat günümüz ekonomik şartlarında sınır ötesi operasyonlar ve askeri harcamaların maliyeti göz önünde bulundurulduğunda sürdürülebilir olması zor görünmektedir. Bu durumda ilerleyen zamanlarda sorunların tamamen çözüme kavuşması için Türkiye'yi zorlu bir süreç beklemektedir.

Kaynakça / References

Acun, Can. '7 soruda Fırat Kalkanı operasyonu', 27.08.2016. <https://www.timeturk.com/7-soruda-firat-kalkani-operasyonu/haber-268895> (Erişim: 03.09.2018).

Bloomberg HT. 'ASELSAN, piyasa değerini en çok artıran şirket oldu', 05.11.2017. <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2066976-aselsan-piyasa-degerini-en-cok-artiran-sirket-oldu> (Erişim: 22.09.2018).

Evrensel. 'Beş Soruda Fırat Kalkanı', 24.08.2017. <https://www.evrensel.net/haber/330355/bes-soruda-firat-kalkani> (Erişim: 03.09.2018).

Gözütok, Ahmet. 'Anti tank silahları, yapabilecekleri ve aktif tank koruma sistemleri', 28.08.2016. <https://www.donanimhaber.com/savunma-sanayi/haberleri/Anti-tank-silahlari-yapabilecekleri-ve-aktif-tank-koruma-sistemleri.htm> (Erişim: 18.09.2018).

Hürriyet Gazetesi. 'El Bab'da DAESH Pususu: 16 Şehit', 23.12.2016. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/el-babda-deas-pususu-16-sehit-40314965> (Erişim: 17.09.2018).

MGK. '29 Mart 2017 Tarihli Toplantı', <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti> (Erişim: 01.09.2018).

Milliyet Gazetesi. 'Fırat'ın batısı kırmızı çizgi', 01.07.2015. <http://www.milliyet.com.tr/firat-in-batisi-kirmizi-cizgi-siyaset-2081424/> (Erişim: 01.09.2018).

SIPRI (2018). 'Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 2003-2017'. https://www.sipri.org/sites/default/files/3_Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932017%20as%20a%20share%20of%20GDP.pdf (Erişim: 17.09.2018).

SIPRI (2018). 'Military expenditure by country, in constant (2016) US\$ m., 2009-

2017'. https://www.sipri.org/sites/default/files/1_Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932017%20in%20constant%20%282016%29%20USD.pdf (Erişim: 17.09.2018).

Stratejik Ortak. 'Fırat Kalkanı Harekâtı ve Harita Çizelgesi', 24.08.2018. <https://www.stratejikortak.com/2018/08/firat-kalkani-harekati.html> (Erişim: 03.09.2018).

Stratejik Ortak. 'İdlib ve Afrin Operasyonunda Türk Tankları: M-60T Sabra', 18.01.2018. <https://www.stratejikortak.com/2018/01/m60t-sabra-idlib.html> (Erişim: 18.09.2018).

Tarakçı, Nejat. 'Fırat Kalkanı Harekâtının Jeopolitik Etkileri', 2018. http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/kalkan_m_k_l_c_m__pdf_a4766b20-11b9-475b-aab5-1088c3495851.pdf (Erişim: 12.09.2018).

Tarihi Olaylar. 'Türkiye-Suriye Arasındaki Sınır Kapıları', 2018. <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/turkiye-suriye-siniri-725> (Erişim: 01.09.2018).

Terzioğlu, Süleyman Sırrı. 'Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Meşruluğu Sorunu'. *TBB Dergisi*, 134, (2018): 587-638.

TRT HABER. 'Suriye'nin Yeni Yüzü: Fırat Kalkanı Bölgesi', 22.08.2018. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyenin-yeni-yuzu-firat-kalkani-bolgesi-381288.html> (Erişim: 13.09.2018).

Türkiye Gazetesi. 'Vergi artışı istemezdik savunma için mecburuz', 03.10.2017. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/508272.aspx> (Erişim: 19.09.2018).

Yeni Şafak Gazetesi. '21'nci yüzyılda bir zafer: Fırat Kalkanı', 26.08.2017. <https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901> (Erişim: 01.09.2018).